

Platon'un Eğitim (Paideia) Kavramı Üzerine Bir Soruşturma

Vahit Celal

0000-0002-0545-8382

Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı, Bartın, Türkiye

ror.org/03te4vd35

vcelal@bartin.edu.tr

Öz

Bu çalışma, Platon yorumcularının görüşlerinden bağımsız olarak Platon'un eğitim (paideia) anlayışının ne olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Platon diyaloglarına başvurularak eğitici, eğitilen ve eğitim ile ilgili görüşleri ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bundan dolayı makalede bir bütün olarak Platon'un metafizik düşüncesi ele alınmayıp sadece diyaloglarda geçen eğitime dair görüşler irdelenmektedir. Platon'un eğitim anlayışını diğer eğitim anlayışlarından farklı kılan husus, eğitimin aslında öğrenciye bilgi aktarma veya öğrenciye göz bahsetme olmadığıdır. Bu konuyu Platon Devlet (Politeia) kitabının yedinci bölümünde meşhur "Mağara Benzetmesi"ni anlatırken ele almaktadır. Buna göre öğrencinin zaten gören bir gözünün olduğu, dolayısıyla sorunun görme ile ilgili olmadığı, esas problemin öğrencinin bakış açısının doğru yöne dönük olmamasından kaynaklandığı ifade edilir. Platon'a göre bilgi(episteme) sonradan kazanılan bir şey olamaz; çünkü sonradan kazanılan değişime tabidir. Hâlbuki "değişime tabi olan" hakikatin bilgisi veya hakiki bilgi olamaz. Bundan dolayı Platon, öğrencinin hafızasında hakikat bilgisinin hâlihazırda mevcut olması gerektiği fikrini savunur. Platon'a göre bilmenin hatırlamak (*anamnesis*) olduğunun esası da buna bağlı olarak ortaya çıkmış olmaktadır. Hafızada hakikat bilgisinin mevcut oluşu ise *psykhe*'nin(nefsin) bir bedenle birleşmeden veya bir bedene doğmadan önce hakikate vakıf olması ile ilgilidir. Ancak insan *psykhe*'si, söz konusu hakikate vakıf olduğunu unutmuştur. Bu durumu Platon *amnezi* durumu olarak ortaya koymaktadır. Bütün mesele *amnezi* durumundan çıkmak ve doğmadan önceki duruma dönmektir. Hafızada saklı olan bilginin farkına varılmasında veya hatırlanmasında eğitim (*paideia*) esas rolü üstlenmektedir. Platon'un eğitim anlayışında vurgulanması gereken diğer bir husus ise eğitilenin şahıs değil *psykhe* (nefs) olmasıdır. Çünkü Platon'a göre şahıs veya kimlik sonradan kazanılan bir karaktere tekabül etmektedir. Bu anlamda karakter de değişime tabi olduğu için eğitilmesi gereken karakter veya şahıs değil *psykhe*'dir. Ayrıca makalede Modern Felsefenin bir alt dalı olan Eğitim Felsefesi özellikle idealist eğitim anlayışı çerçevesinde ele alınıp Platon'un eğitim üzerine görüşleri bu bağlamda irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Felsefe; Eğitim (Paideia); Bilge (Sophos); Platon; Nefs

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma, Platon'un eğitim anlayışının bugün anlaşılan eğitim anlayışından büyük oranda farklı olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır.
- Platon'a göre unutulusun giderilmesi bağlamında eğitim ile felsefe aynı anlama gelmektedir.
- Platon'a göre bilgi mümkün müdür? Bilmek niçin hatırlamaktır?
- Eğitim Platon'a göre değişime tabi olan ile değil, değişime tabi olmayan ile ilgilidir.
- Platon'un eğitim anlayışının en temel özelliği "sophos merkezli bir eğitim"den bahsetmiş olmasıdır.

Atıf Bilgisi

Celal, Vahit. "Platon'nun Eğitim (Paideia) Kavramı Üzerine Bir Soruşturma". *Eskiyeni* 53 (Haziran 2024), 497-512.

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi	22 Aralık 2023
Kabul Tarihi	16 Haziran 2024
Yayın Tarihi	30 Haziran 2024
Hakem Sayısı	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin - intihal.net
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
S. Kalkınma Amaçları	-
Lisans	CC BY-NC 4.0

An Investigation into Plato's Concept of Education (Paideia)

Vahit Celal

0000-0002-0545-8382

Bartın University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Islamic Philosophy, Bartın, Türkiye

ror.org/03te4vd35

vcelal@bartin.edu.tr

Abstract

This study aims to reveal what Plato's conception of education (paideia) is, regardless of the views of Plato's commentators. Therefore, by directly referring to Plato's dialogues, the educator, the educated and his views on education will be explained in outline. The article will be limited to Plato's views on education in the dialogues, not his metaphysical thought as a whole. Plato's conception of education differs fundamentally from other educational paradigms in that it does not involve merely transferring information to the student or endowing the student with the ability to see. Plato deals with this issue in the seventh chapter of his masterpiece known as *Politeia/Republic*, while describing the famous Allegory of the Cave. Accordingly, it is stated that the student already has a seeing eye, so the problem is not related to vision, but the main problem is that the student's point of view is not facing in the right direction. According to Plato, knowledge (*episteme*) cannot be something acquired later because what is acquired later is subject to change. However, what is "subject to change" cannot be knowledge of the truth or true knowledge. Therefore, Plato defends the idea that knowledge of truth must be present in the student's memory. According to Plato, the essence of knowing is remembering (*anamnesis*) has been revealed accordingly. The presence of the knowledge of the truth in memory is related to the fact that the psyche (*soul*) possesses an awareness or innate knowledge of the truth prior to its union with a body or its incarnation. However, the human *psyche* has forgotten that it is aware of the truth in question. Plato describes this situation as amnesia. The whole point is to get out of the amnesia state and return to the situation before birth. Education (*paideia*) plays the main role in realizing or remembering the knowledge of the truth stored in the memory. Another point that should be emphasized in Plato's understanding of education is that it is psyche that is educated, not the person. Because, according to Plato, a person or identity corresponds to a character acquired later. In this sense, since the character is also subject to change, it is the *psyche* that needs to be trained, not the character. In addition, the study will include the views of the Philosophy of Education, which is a sub-branch of Modern Philosophy, is examined especially within the idealist understanding of education and Plato's views on education are analysed in this context.

Keywords

Philosophy; Education (Paideia); Sophos; Plato; Soul

Highlights

- This study tries to reveal that Plato's understanding of education is largely different from the understanding of education understood today.
- According to Plato, education and philosophy have the same meaning in the context of eliminating oblivion.
- According to Plato, is knowledge possible? Why does knowing mean remembering?
- According to Plato, education is not about what is subject to change, but about what is not subject to change.
- The most basic feature of Plato's understanding of education is that he talks about a "sophos-centered education."

Citation

Celal, Vahit. "An Investigation into Plato's Concept of Education (Paideia)". *Eskiyeni* 53 (June 2024), 497-512.

Article Information

<i>Date of submission</i>	22 December 2023
<i>Date of acceptance</i>	16 June 2024
<i>Date of publication</i>	30 June 2024
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - Turnitin - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	-
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

İnsanın temel ihtiyaçlarından biri eğitimidir. Eğitim, insanoğlunun var olduğu günden beri varlığını sürdürdüğünü; kadim dönemlerde mabetlerde yapıldığını, daha sonra ise mabetlerden bağımsız olarak yürütüldüğünü hatta bilinen en eski eğitim/öğretim faaliyetinin gerçekleştirildiği kurum olan ve bugün üniversitelerin ilki sayılan Platon tarafından M.Ö.387'de kurulan “Akademia”¹ olduğu bilinmektedir. Bu kurum M.S. 529'a kadar yaklaşık dokuz yüzyıl ayakta kalmış ve ücretsiz eğitim faaliyetleri yürütülmüştür.²

İnsanlık tarihi incelendiğinde eğitimin farklı evrelerden geçtiği görülmektedir. Nitekim modern dönemde eğitime dair farklı tanımlar mevcut olmakla birlikte en yaygın şekliyle eğitim “Bir toplumun kültürünün, yani değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin yeni kuşaklara aktarılması süreci; Kişinin bir bütün olarak gerçekleştirilmesine, daha da özel anlamda, kişinin belli bir alanda iyi yetişmesini veya onun belli bir yetisi ya da melekesinin birtakım araç ya da yöntemlerle gelişmesini sağlayan etkinlik”³ olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca eğitim, “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istedik değişiklik meydana getirme sürecidir.”⁴

Eğitim Felsefesinde İdealizm, Realizm, Natüralizm, Pragmatizm gibi felsefi yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardan İdealizm'in eğitim anlayışı makalenin konusuyla doğrudan ilişkilidir; çünkü idealizmin eğitim anlayışı doğrudan Platon'a atfedilmektedir. Bu durum kısmen doğru olsa da aslında Platon düşüncesini yansıtmamaktadır. Ancak idealist görüşe göre eğitim; bir bilgi aktarma süreci ve bir talim veya meslek eğitimi olarak görülmediğinden; tam tersine bir dönüşüm süreci hatta ruhun gözünün hakikate çevrilmesi⁵ olarak nitelendiğinden de Platon'un “eğitim(paideia)” görüşü ile örtüşmemektedir. Bu makalede idealist eğitim anlayışı ile Platon'un paideia düşüncesinin neden örtüşmediği ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Platon'dan sonra, öğrencisi Aristoteles ile başlayıp Descartes'te zirvesine ulaşan felsefenin, dolayısıyla da eğitimin (paideia) hem felsefe literatüründeki anlamı hem de bugünkü eğitim anlayışları Platon'un eğitim anlayışından nasıl farklılaştığı üzerinde durulabilir. Felsefe literatüründe Platon'dan sonraki süreçte artık insanın diğer varlıklardan ayırıcı özelliğinin “akıl sahibi bir varlık” olarak tanımlanarak daraltılması,⁶ sonrasında insanın akıl sahibi varlık şeklindeki bu görüşün “zihin(bilinç) sahibi oluşu”na dönüşmüş olmasıdır. Descartes ile birlikte “*cogito ergo sum/düşünüyorum o halde varım*” görüşünün ileri sürülmesi, bilincin (zihnin) her şeyin belirleyicisi ve ölçüsü haline gelmesidir. Bilen öznenin keşfiyle insan tarafından yaratılacak hakikatler dönemi (hümanistik felsefeler) başlamıştır. Sonrasında insan tarafından tesis edilen hakikat anlayışları belirleyici olmuş ve yeni anlayışın yaygınlaşmasında büyük görev eğitime verilmiştir.

Diğer taraftan 18.yüzyıl'dan sonra “sanayileşme” dönemi ve buna bağlı olarak eğitim artık tamamıyla sanayi için kalifiye eleman yetiştirmeye dönüşecektir. Dolayısıyla eğitim bundan sonraki süreçte aslında bir bütün olarak “insanın nasıl var olması” gerektiğine dair olmayıp endüstriyel dünyada bir konuda uzmanlaşmasına hizmet eder hale gelecektir.

¹ Ahmet Cevizci, “Akademi”, *Felsefe Ansiklopedisi*, ed. Ahmet Cevizci (İstanbul: Etik Yayınları, 2003), 1/175.

² Kemal Aytaç, *Avrupa Eğitim Tarihi* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018), 37.

³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002) “Eğitim”, 340.

⁴ Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Edge Akademi, 2013), 13.

⁵ Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2021), 28.

⁶ Yalçın Koç, *Anadolu Mayası* (Ankara: Cedit Neşriyat, 2019), 19-20.

Bu durumda Platon'un eğitim hakkındaki görüşünden farklı olarak iki durum ortaya çıkmaktadır: Birincisi Platon'dan sonraki dönemde "hakikati" temellendirmeye matuf felsefelerce ortaya konulan anlayışların eğitim ile ilgili görüşlerinden farklılaşması; ikincisi: eğitimin insanın bir bütün olarak "insan" olabilmesi için değil de endüstriyel toplumda sadece bir konuda bir "uzman" yetiştirilmesinde bir vasıta durumuna gelmesi söz konusu olacaktır.

Makalenin birinci alt başlığında Eğitim Felsefesinin eğitim hakkındaki görüşlerine yer verilmektedir. Özellikle İdealizm'in görüşü üzerinde durulmaktadır; çünkü İdealizm'in eğitim görüşü Platon'a atfedilmektedir. Ancak Platon'un eğitim anlayışı ile İdealizm'in eğitim anlayışı arasında uyumsuzluk söz konusudur. Dolayısıyla Platon'un eğitim anlayışının hangi cihetlerden farklılaştığı açıklanmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın ikinci alt başlığında Platon'un eğitim (paideia) görüşünün temel özellikleri açıklanmaktadır. Ayrıca "paideia" kavramının "anamnesis", "politeia" ve "philosophia" kavramları ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

Makalenin üçüncü alt başlığında ise, Platon'un başyapıtı olan "Politeia" diyalogunda geçen eğitimin tam olarak neye karşılık geldiği, meşhur "MağaraBenzetmesi" olarak bilinen benzetmede mağaradaki mahkûmun kurtulmasında eğitimin ne işe yaradığı, bununla birlikte Platon için eğitim, öğrenciye bir bilgi aktarımı veya Platon'un ifadesi ile "göz bahsetme" olmadığı ortaya konulmaktadır. Son alt başlıkta, "anamnesis" bağlamında (yeniden hatırlama olarak) eğitimin ne olduğu, Platon'a göre öğrenmenin aslında hatırlama olduğu, bunun nasıl gerçekleştiğini anlamak için ise Platon'un "Menon" diyalogundaki konuşmalara göndermelerde bulunarak izah etmeye çalışılmaktadır. Sonuç kısmında da araştırmada elde edilen sonuçlara yer verilmektedir.

1. Eğitim Felsefesinde İdealistlerin Eğitim Görüşü

Modern Felsefenin bir alt dalı olarak mütalaa edilen Eğitim Felsefesinin eğitim hakkındaki görüşleri üzerinde durulması gerekmektedir; çünkü idealistlerin eğitim üzerine görüşleri doğrudan Platon'a dayandırılmaktadır. Bu anlayışa göre eğitilecek kişinin bu dünyanın fâni olduğunu anlaması; dünyalık gelip geçici şeylerden uzaklaşarak gözünün mutlak iyiye çevirmesi gerektiği vurgulanarak "genel bir aydınlanma"dan bahsedilmekte ve girişte de vurgulandığı gibi eğitim bir bilgi aktarma süreci olarak görülmemektedir.⁷ Bununla birlikte hali hazırdaki Platon düşüncesi öğrencisi Aristoteles'in yorumuna dayanmakta⁸ ve buna istinaden Platon'a göre bir eğitim anlayışı ortaya konulmaktadır. Her ne kadar söz konusu anlayış Platon'un oluşturduğu kavramsal çerçeve ile ortaya konulmuşsa da Platon'un kavramlara yüklediği anlamlar iptal edilmiştir. Bu durum ciddi anlamda kafa karışıklığına yol açmış ve büyük bir soruna dönüşmüştür. Buna örnek olarak iki kavram *eidos* (εἶδος), *idea* (ἰδέα) ve *mē on* (μη ὄν) üzerinde kısaca durulabilir. Platon düşüncesinin temelleri değiştirilerek özellikle Anglo-Sakson dünya görüşü esas alınarak ifadesini bulan kavramların başında *eidos*, *idea* kavramı gelmektedir. Bu kavram aynı zamanda idealizm kavramının da kökünü oluşturmakla birlikte Platon'un anladığı anlamda anlaşılmamaktadır. O zaman şu şekilde soru sorulabilir: Eidos, (*idea*) kavramı hakiki manasıyla (bizzat Platon'a göre) ne olduğu bilinmeden idealizmden nasıl bahsedilecektir?

⁷ Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 28-30.

⁸ Oğuz Haşlakoğlu, *Sanat Felsefesi ve Estetik Yazıları* (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2019), 36-37.

Ancak bu şekilde bir soru sorulması anlamlı gelmeyebilir; çünkü Platon'un *eidos*'u ya da *idea*'sı felsefe tarihinde "kesinlikle" anlaşılmış olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte bugün felsefe literatüründe *eidos*'a (*idea*'ya) "form ya da biçim" denilerek⁹ kesin bir şekilde karar verilmiş ve bu şekilde anlaşılmaya da devam edilmektedir.

Hâlbuki Platon'a göre *eidos* ya da *idea* kesinlikle form veya biçim değildir.¹⁰ Platon'a göre *eidos* (*idea*) tezahürün mahiyeti olarak anlaşılabilir. Yani *eidos* Aristoteles'te olduğu gibi form anlamında (*eidolon* olarak) görünüşe çıkmaz, başka bir deyişle *eidos*, *form* olarak anlaşıldığında görünüşe (tezahüre) çıkmış olmaktadır. Bu konuyu bütün detaylarıyla incelemek makalenin sınırlarını aşmaktadır. Kısaca şunlar söylenebilir: *Eidos(idea)*, Platon düşüncesinin alamet-i fârikasıdır. *Eidos(idea)*, felsefenin en çetrefilli kavramları olan "varlık" ve "oluş" çıkmazı bağlamında sorunun çözüme kavuşturulması olarak Platon tarafından *methexis* (μέθεξις: iştirak, katılım) esasında geliştirilmiştir. Aynı zamanda Platon'un *eidos* anlayışı Parmenides düşüncesinde işarette (σῆματά/sematha) indirgenmiş *logos*'un kurtarılması ve öğrenme imkânının önünün açılması ile ilgilidir.¹¹

Örnek olarak vermiş olduğumuz ikinci kavram da *mē ōn* (μὴ ὄν) kavramıdır. Platon düşüncesinin anlaşılmasında en temel kavramlardan birini oluşturur. *Mē ōn*, varlık olmayan varlık veya değil-varlık demektir. Buna karşılık *ouk ōn* ise mutlak anlamda yokluk, "*ōn* (ὄν: varlık)" hakiki varlık anlamına gelmektedir. Hakiki varlık anlamında *ōn* ile mutlak yokluk anlamındaki *ouk ōn* kavramlarının anlaşılmasında bir sorun yoktur. Ancak *mē ōn* kavramının neye karşılık geldiği tam olarak anlaşılammaktadır.¹² Hâlbuki Platon bütün bir düşüncesinde işte söz konusu olan varlık olmayan varlık anlamına gelen *mē ōn*'u tesis etmeye çalışmaktadır. Buna şu şekilde açıklama getirilebilir: Platon, modern, hümanistik felsefe anlayışlarında olduğu gibi hakikat'i tesis etmez. Tam tersine varlık ile yokluğun tam ortasında bulunan yani *mē ōn*'u (değil-varlık'ı) tesis etmeye çalışır. Ancak "varlık olmayan varlık" anlamına gelen *mē ōn*, "mutlak olarak yokluk" anlamına gelen *ouk ōn* ile ya karıştırılmakta ya da aynı anlama geldiği düşünülmektedir.¹³ Dolayısıyla *eidos* ve *mē ōn* kavramları doğrudan Platon diyalogları esas alınarak anlaşıldığında Platon'un eğitime (*paideia*) dair görüşleri, eğitim felsefesinde Platon'a atfedilen eğitim hakkındaki görüşlerinden farklılık arz etmektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus Platon'un eğitim hakkındaki görüşleri veya Platon'un düşünceleri ele alınırken Platon sonrası oluşan kavramsal çerçeve (tümel, tikel gibi) ve kalıplardan uzak durulmasıdır.

2. Platon'un Eğitim (*Paideia*) Anlayışının Temel Özellikleri

Platon'un eğitim hakkındaki görüşleri doğrudan kendisinin kurmuş olduğu metafizik sistemiyle ilgilidir. Burada Platon'un metafizik sistemi üzerinde kısaca durulmasında fayda vardır. Platon'un ortaya koymuş olduğu metafizik sistem, felsefe külliyatında öğrencisi

⁹ Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi Platon*, çev. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 2013), 1/43-85. Plato, *Phaedo* 102b, trans. David Gallop, (Oxford: Clarendon Press, 2002), 54.

¹⁰ Bu konuda bk. Platon, *Kratylos*, çev. Erman Gören (İstanbul: Dergan Yayınları, 2020), 69 (389a-389c); Platon, *Devlet*, çev. Hüseyin Demirhan (Ankara: Palme Yayınları, 2007), 362 (596c). Oğuz Haşlakoğlu, *Platon Düşüncesinde Tekhne* (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 104-122.

¹¹ Oğuz Haşlakoğlu, *Felsefeye Felsefe Yazıları* (Ankara: Hece Yayınları, 2021), 92-95.

¹² Bu konuda bk. Francis Macdonald Cornford, *Platon'un Bilgi Kuramı*, çev. Ahmet Cevizci (Ankara: Gündoğdu Yayınları, 1989), 371-405.

¹³ Platon, *Devlet*, 211-212 (477a-477b).

Aristoteles'in yorumuna veya anlayışına dayalı olarak anlaşılmalıdır. Bunun anlamı şudur: Platon metafiziği, Aristoteles'in metafizik sistemine göre yorumlanıp anlaşılmalıdır. Başka bir ifade ile Platon düşüncesi, Platon'un kendi saf görüşlerine dayanılarak anlaşılmadığı ve farklı bir boyuta taşındığı görülmektedir.¹⁴ Bu yorum bize bugün Platon'un sadece eğitim hakkındaki görüşlerinin yanlış anlaşıldığını değil, bir bütün olarak Platon düşüncesinin yanlış anlaşıldığını da göstermektedir.

Platon'un, felsefe faaliyetinin ne olduğunu diyaloglarında anlatırken, farklı veya aynı işleve sahip çeşitli kavramlar kullandığı görülür. “*Anamnesis*”, “*Paideia*”, “*Politeia*”, “*Philosophia*” kavramları örnek olarak söylenebilir. Bu makalenin konusu çerçevesinde Platon'un *anamnesis* (unutuluşun giderilmesi) bağlamında “*paideia*(eğitim)” kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Platon'a göre *paideia* (eğitim) kavramının ne olduğunu ortaya koymak için, en başta Platon'a göre felsefe faaliyetinin ne olduğunun anlaşılması önem arz etmektedir.

Platon'a göre felsefe faaliyeti, kendisinden sonraki dönemde anlaşıldığı gibi bir akıl yürütme faaliyeti değildir. Başka bir ifade ile Platon'da felsefe faaliyeti, insan *psykhe*'sinde(nefsinde) zorunlu olarak bir dönüşümü gerektiren ve *psykhe*(nefs/soul) ile icra edilen bir faaliyettir. *Psykhe*'de(nefste) gerçekleşmesi gereken dönüşüm, Aristoteles'te olduğu gibi sadece akıl yürütmekle gerçekleştirilebilecek bir faaliyete daraltılamayacağını anlaşılması önemlidir. Bununla birlikte akıl yürütme faaliyeti hiçbir şekilde felsefe faaliyeti ile alakası yoktur anlamına gelmemektedir. Akıl yürütme/muhakeme faaliyeti, insanı felsefe faaliyetine sevk etmesi bakımından felsefe faaliyetinin bir “ön koşulu” şeklinde değerlendirilebilir. Buna göre Platon'da felsefe, insanın *psykhe*'sini(nefsini), sahte olandan (*doksa*), hakiki (*aletheia*) olana bakışını çevirmesidir. Çünkü *doksa*'ya düşen insanın *dianoia*'sı (muhakeme faaliyeti/akıl yürütmesi) değil, *psykhe*'sidir (nefs/soul). Bundan dolayı öncelikle *psykhe*'sinin *doksa*'da olduğunu fark etmesi sonrasında da bu esareten kurtulması gerekmektedir. Bu konuyu Platon, başyapıtı olan Devlet (*Politeia*) adlı diyalogunda episteme tasnifinden hemen sonra gelen yedinci bölümde meşhur “Mağara Benzetmesi”ni anlatırken mağarada mahkûm olan kişinin bakışının hakikate çevirmesi sonucunda kendisini mahkûmiyetten kurtarabileceğini ifade eder.¹⁵ Söz konusu bakışın hakikate çevirme işinin de eğitim (*paideia*) ile mümkün olduğunu vurgular. Dolayısıyla bu bağlamda *paideia* ile *philosophia* faaliyetinin Platon düşüncesinde aynı anlama geldiği sonucu çıkarılabilir. Tam da bu nokta makalenin konusunu oluşturmaktadır.

3. Politeia Diyalogunda Paideia Kavramı

Platon'un on kitaptan (bölümden) oluşan Devlet (*Politeia*) diyalogunun konusu adaletin ne olduğu üzerinedir. Diyalogun birinci kitabını Platon, Sokrates'i sahneye çıkararak Kephalos'un evinde sohbet meclisinde gündelik mevzular üzerine konuşmalarla başlatır. Sonrasında sohbetin konusu birdenbire adaletin ne olduğu üzerine evrilir. Mecliste bulunanlar sırasıyla adalet hakkındaki görüşlerini ortaya koyar. Bu sohbette en çetin tartışma bir sofist olan Thrasymakhos ile Sokrates arasında yaşanır. Bu tartışmada Sokrates, Thrasymakhos'u sıkıştırır (*elenkus*) ve nihayetinde Thrasymakhos Sokrates'in görüşünü kabul etmek zorunda kalır. Ancak tartışma burada bitmez, sohbet meclisinde bulunanlar bu

¹⁴ Oğuz Haşlakoğlu, *Platon Düşüncesinde Tekhne* (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 137.

¹⁵ Platon, *Devlet*, 257 (514a-516e).

konunun (adaletin) ayrıntılı olarak açıklanmasını talep ederler ve adaletin insanı veya toplumu mutlu edip etmeyeceği sorusunu yöneltirler. Dolayısıyla diyalogun geri kalan kısmı (9 kitap/bölüm), diyalogun birinci kitabında geçen adalet tartışmasının ayrıntılı olarak ortaya konulmasından ibarettir.

Platon adaletin tecelli edeceği yer olarak bir “Mutluluk Yurdu(polis-site)” kurgular. Mutluluk Yurdunun inşasında eğitimin büyük rolü olduğunu düşünür. Bir toplum nasıl oluşur sorusundan yola çıkarak sitenin yönetici, koruyucu ve üretici olmak üzere üç kesimden ibaret olacağını dile getirir. Söz konusu kesimler arasında iş bölümü yapılır ve her bir kesim kendisine düşen görevi hakkıyla yerine getirdiğinde adaletin tecelli edeceği vurgulanır.¹⁶

Platon, Devlet (*Politeia*) diyalogunun II. Kitabı'nın 368d kısmında ilginç bir benzetme yapar; Büyük harf-Küçük harf. Bu benzetmede büyük harf topluma, küçük harf de bireye karşılık gelir. Aslında bu konu Platon'un düşünce sistemi ile yakından alakalıdır. Nitekim Platon, insan psyke'sinin (nefsinin) üç ciheti olduğu belirtilir. Bunlar: Akıl gücü (*logistikon*), öfke gücü (*thumos*) ve arzu gücü (*epithumai*)dür. *Psyke*'nin söz konusu cihetleri sitedeki üç katman ile paralellik arz ettiğini söyler.¹⁷ Bunun anlamı şudur: İnsan nefsinin güçleri (akıl, öfke, arzu) arasında bir uyum meydana gelmesi sonucunda bireysel anlamda adaletin ortaya çıkması ile sitedeki katmanlar arasında meydana gelen uyum sonucunda adaletin tecelli etmesi bir ve aynı şeydir.¹⁸ Bu hususu büyük harf küçük harf örneğinde olduğu gibi her iki harfin aslında gramer açısından aynı kurallara tabi olmasına benzetmektedir. Bundan hareketle Platon'a göre *politeia* toplumsal cihetten *philosophia*; *philosophia* da bireysel cihetten *politeia* anlamına gelmektedir.

Platon oluşturmaya çalıştığı sitede söz konusu adaletin hem bireysel cihetten hem de toplumsal cihetten tecelli etmesinde birçok hususun olduğunu, bunlar içerisinde en temel hususun eğitim/ *paideia* olduğunun altını çizer. Platon, eğitim ile ilgili görüşlerini *Politeia* diyalogunun farklı yerlerinde dile getirir. Biz önce diyalogdaki eğitime dair görüşlerini *Stephanus* numarasını esas alarak alıntılatacağız.

Devlet'in (*Politeia*'nın) II. Kitabı'nın 376d kısmında bir toplumda temel eğitim nasıl olmalı sorusunu sorarak şu şekilde cevaplamaktadır:

“...peki bu eğitim nasıl olmalı? Öteden beri süregelen eğitimden başkasını bulmak zor, değil mi? Bu da beden (*soma*) için idman, nefis (*psykhe*) için müziktir...” devamında da:

“...Peki, her işte başlangıcın en önemli şey olduğunu, hele genç ve körpe varlıklar için bunun daha da önem taşıdığını bilmez misin? Çünkü bunlar en iyi o çağda biçime, kalıba dökülür; istenen damgayı alırlar...”¹⁹ şeklinde dile getirerek, deyim yerindeyse Türkçedeki “ağaç yaşken eğilir” atasözünü andırır bir şekilde görüşlerini dile getirmektedir.

Bu kısımdan Platon'un eğitimi iki bölüme ayırdığı sonucuna ulaşılabilir. Çocuklara verilecek temel eğitimin; birincisi insanın bedeni ile ilgili kısmının eğitilmesi için idman/ spor, diğeri de insan *psykhe*'sinin (nefsinin) eğitilmesi ile ilgili müziktir. Ayrıca söz konusu her iki çeşit eğitim arasında bir uyumun (*armoni*) olmasının gerekli olduğunu da vurgulamaktadır. Eğer insanda beden eğitimi orantısız bir şekilde abartılırsa bedeninin

¹⁶ Platon, *Devlet*, 155 (434c-434e).

¹⁷ Platon, *Devlet*, 342 (580d).

¹⁸ Platon, *Devlet*, 162 (441d).

¹⁹ Platon, *Devlet*, 83 (377a).

kaskatı olacağını, diğer taraftan müzik eğitimi de aynı şekilde gereğinden fazla olursa da aşırı yumuşak olacağını, hâlbuki ikisi arasında bir uyum ve dengenin olması gerektiğini²⁰ ancak bu sayede *psykhe*'nin akort edileceğini ve *philosophia* için hazır hale geleceğini belirtmektedir.

Bununla birlikte Platon çocukların temel eğitimi sırasında onlara hakikati anlatabilmek için masallardan istifade edilebileceğini, hatta bazı durumlarda “yalan” söylenebileceğinden bahseder.²¹ Tabi burada Platon'un kastettiği çocuğa olguyu olduğu gibi anlatmanın mümkün olmadığından masal yoluyla insana dair iyi özelliklerin yani cesaret, dürüstlük gibi erdemlerin aktarılmasında masallardan istifade edilebileceği hususudur.

Eğitim ile ilgili en temel görüşünü Sokrates'i sahneye çıkararak Devlet (*Politeia*) diyalogunun 518/d kısmında Platon aşağıdaki şekilde dile getirir:

“...Eğitim (*Paideia*) de işte bu amaca, nefsin (*psykhe*'nin) iyiye dönmesi amacına yönelen ve buna varmak için en kolay, en etkili yolları araştıran sanattır; yoksa nefsteki (*psukhe*'deki) öğrenme aracına görüş kazandırma sanatı değildir. Çünkü o görüş onda (*psykhe*'de) zaten vardır; ama iyi yöne çevrik olmadığı ve gereken yana bakmadığı için, eğitim bu görüşü iyi yöne çevirmeye çalışır.”²²

Yukarıdaki alıntıdan hareketle Platon'un eğitime yüklediği işlevin bugün itibarıyla anladığımız eğitimden büyük oranda farklılık arz ettiği görülmektedir. Bu konunun daha iyi anlaşılması için *Politeia* diyalogundaki meşhur “Mağara Benzetmesi” üzerinde durulması gerekmektedir. Platon “Mağara Benzetmesi”ni Devlet (*Politeia*) diyalogunun VII. Kitap 514a'dan-518e'ye kadarki olan bölümde ayrıntılı olarak anlatır. Bir yeraltı mağarasında insanların çocukluklarından itibaren ayaklarından, kollarından ve boyunlarından zincirlenerek hareket edemez halde bulduklarını, mağaranın içinde bir ateş yandığını ve mağaranın içini aydınlattığını, mağaranın çıkış kapısına ve ateşe arkası dönük halde oturan insanların önündeki duvarda kendi yansımalarını ve mağaranın içindeki diğer eşyaların izlerini duvardan izlediklerini, izledikleri görüntüleri gerçek olduğunu düşündüklerini ve bu durumdan bihaber olduklarını tasvir eder. Onların mahkûm olduklarının farkına varmamalarının sebebi ise gölgeleriyle özdeşleşmeleridir.

Devlet (*Politeia*) diyalogunun baş konuşmacısı olan Sokrates ise mağara dışından gelen bir *sophos*'tur (bilge). Burada *sophos* (bilge), *philosophos* (bilge adayı) ve *sophist* (sahte bilge) kavramlarının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. *Sophos*, Platon düşüncesinde hakikat ile temaslı olan kişi demektir. Ayrıca *sophos* olan Sokrates hem Mağara'yı hem de dışarısını iyi bilen kişidir. *Philosophos* ise henüz Mağara'dan kurtulup hürriyetine tam olarak kavuşmamış bir kişiyi temsil eder. Başka bir ifade ile *philosophos* tam olarak ara konumda (*mezon*) bulunan kişi yani bilgelik ile cehaletin arasındadır²³ ve *sophos*'un yönlendirmesiyle hürriyetine kavuşması beklenen kişidir. *Sophist*'in sahte bilge oluşunun tespiti en müşkül kısmı oluşturmaktadır. Çünkü *sophos* ile *sophist* ustalık bakımından aynı mertebeye sahip olsalar da bir tür *logosun* istismar edilmesi bağlamında *sophist*'in hareket noktası *doksa*'dır²⁴ (yani hakikat olmayan), buna karşılık *sophos*'un hareket noktası *aletheia*'dır (hakikattir).

²⁰ Platon, *Devlet*, 126 (410d).

²¹ Platon, *Devlet*, 83 (377a).

²² Platon, *Devlet*, 262 (518d).

²³ Platon, *Symposion*, çev. Eyüp Çoraklı (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2007), 133 (204b).

²⁴ Platon, *Sofist*, çev. Cenap Karakaya (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021), (268c).

Mağaranın dışından bir *sophos*(bilge) olarak mağaraya gelen Sokrates, buradaki mahkûmların kurtulmasında başka bir ifade ile onların hürriyetine kavuşmasında en temel rolü üstlenmektedir. Bu konuya şu şekilde açıklık getirilebilir: Platon düşüncesinde felsefe faaliyeti bir *tekhne*(sanat) faaliyetidir. “Mağara Benzetmesi” bağlamında dönme ve görme'nin *paideia*'ya dayanarak ancak yetkin bir *tekhne* ile mümkün olabileceğinin altı çizilir. Bu yüzden *paideia*'da *sophos* ve *philosophos*'un konumunun tespit edilmesi önemlidir. Eğitim(*paideia*), yetkin bir *tekhne* gerektiren bir faaliyet olarak, buna tâbi olan kimsenin neler yapması gerektiğini gösteren *sophos*'a olan ihtiyacı doğurur.²⁵ Diğer taraftan her eğitimde bir eğitmen ve bir de eğitilen bulunması gerektiğinden hem *sophos*'un *tekhne*'sine hem de *philosophia* faaliyetine dâhil olan *philosophos*'un varlığını gerektirir. Söz konusu *sophos*'un *tekhne*'si sonucunda meydana gelen *philosophia* faaliyeti aslında bir “aşma faaliyeti” olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Platon'a göre bir *tekhne* (sanat) olan *philosophia* faaliyeti diğer *tekhne*'lerden en üstün olanıdır, çünkü bunun sayesinde mahkûm hürriyetine kavuşur.

Dolayısıyla Platon düşüncesinde mağarada mahkûm olan kimsenin yegâne kurtuluş yolu eğitimidir (*paideia*). Bununla birlikte Platon'un eğitim anlayışı *sophos* ekseninde anlaşılmasını da zorunlu kılmaktadır. Ancak bu sayede mahkûmun, bağlarından çözülerek hürleşmesi (*λυσις*) mümkün görünmektedir.²⁶ Nitekim *Phaidon* diyalogunda bu konu şu şekilde dile getirilir:

“...Onlara (filozoflara) önderlik eden, *philosophia* faaliyetinin karşısına zincirlenmek değil, hürleşme (*lusi*) ve arınma (*katharmos*) yoluyla dönerek, rehberliğinde, nereye giderse izlemektir.”²⁷

O zaman felsefe faaliyeti bir *tekhne* faaliyeti olduğuna göre meydana gelen ürün (*ergon*) nedir? Hiç kuşkusuz meydana gelen (ürün anlamında) *philosophos*'un (filozofun) kendisidir. Bu durumda *tekhne* sahibi de *sophos*tur. Dolayısıyla bugün anlaşılanın aksine felsefe faaliyeti *philosophos*'un (bir fail olarak) elinde olan bir faaliyet olmamaktadır. Başka bir ifade ile Platon'a göre “felsefe yapmak”tan bahsedilemez, çünkü *philosophos*, *philosophia* faaliyetinin faili değil münfailidir. Faili de *sophos* olmak durumundadır.

Mağaradaki mahkûmlar arasından kurtulmaya durumu elverişli olanlar, çocukluklarından itibaren karanlıkta sürekli kaldıkları için ilk başta yavaşça arkasına baktıklarında ilk önce Mağaradaki aydınlığın sebebinin orada yanmakta olan ateş olduğunu fark ederler. Bu kişilerin gözleri sürekli karanlığa alıştığı için aydınlığa bakamazlar; çünkü aydınlık onların gözlerini kamaştırır. İşte tam bu noktada karanlığa alışan mahkûmların gözlerinin aydınlığa alıştırılmasının eğitim aracılığıyla gerçekleşebileceği vurgulanır. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de mağarada bir metafor olarak bedeni (*soma*) zincirlenmiş mahkûmun, aslında zincirlenen bedeni değil *psukhe*'sidir (nefsidir). Ayrıca eğitilmesi gereken sanılanın aksine şahıs da (sonradan kazanılan karakteri) değil,²⁸ insanın nefsi, *psukhe*'sidir. Tam da bu noktada 518d kısmında geçen *paideia* (eğitim) kavramı, söz konusu mahkûmun yönünün sahte olan yönden (duvardan), hakiki olan yöne (mağara dışına) çevrilmesi anlamına gelmektedir. Dahası eğitim için “*psukhe*'deki öğrenme aracına görüş kazandırma sanatı değildir” ifadesi anlaşılması en zor olan kısmı oluşturmaktadır. Çünkü

²⁵ Platon, *Symposion*, 153 (209e-210a).

²⁶ Oğuz Haşlakoğlu, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, 172-173.

²⁷ Platon, *Phaidon*, çev. Nazile Kalaycı (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012), 133 (82d).

²⁸ Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 39.

devamında *psykhe*'nin zaten gören bir gözünün olduğunu, sorunun aslında mahkûmun nereye yani hangi yöne bakacağını bilmemesinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır.²⁹ Dolayısıyla Platon'da eğitim, bireye bilgi ve beceri aktarılması, davranışlarında değişiklik meydana gelmesi anlamına gelmemektedir.

518d'nin devamında: "...ancak bizim şimdi sözünü ettiğimiz şu ki *psykhe*'de mevcut bulunan yeti (*dynamis*) ve bizim sayesinde gördüğümüz organ olan göz, nasıl karanlıktan ışığa ancak bütün bir bedeninin çevrilmesi ile dönebilirse, işte *psykhe* de aynı şekilde bütünüyle, "oluş"tan çıkarak sahne değiştirir (*periakteon*), ta ki "varlık"a dahil olsun ve asıl ışığın olduğu aydınlık yere kendisini yükseltmeyi başararak bakışını varlığın üzerine tutup onu müşahade (*theaomai*) edebilsin. Bu aynı zamanda bizim iyi (*agathon*) dediğimiz değil midir?"³⁰

Bu paragraflardan anlaşılıyor ki (eğitimin) "insan *psukhe*'sine görüş kazandırma sanatı değildir" ifadesinin anlamı bilgi, öğrenme, anlama gibi hususlarla ilgili gözükmemektedir. O halde Platon'a göre eğitimin tam olarak neye karşılık geldiğini derinleştirmeye çalıştığımızda *anamnesis* (yeniden hatırlama) kavramı karşımıza çıkmaktadır.

4. Anamnesis (Yeniden Hatırlama) Bağlamında Eğitim (*Paideia*) Kavramının Anlamı

Platon düşüncesinde eğitim kişiyi hakikatin bilgisine ulaştırmalıdır. Bu nokta da bilginin nasıl elde edildiği, bilginin ne olduğu Platon düşüncesinde önem arz etmektedir. Buna göre bilgi, yeni bir şeyin öğrenmesi olmayıp önceden sahip olunanın hatırlanması anlamına gelmektedir.³¹ Tam da bu noktada vurgulanması gereken husus *psykhe*'nin düşmüş olduğu durum dolayısıyla (mağaradaki durumu) aslında varlığa/hakikate dair önceden sahip olduğu bu bilgiyi unutulmasıdır. Felsefede hakikat arayışı söz konusu olduğunda, kaybedilenin ne olduğu bilinmiyorsa, bulunduğu nasıl fark edilecektir? Fark edebilmek için kaybedileni önceden görmüş veya seyretmiş (*theoria*) olmak gerekir. Bu sebepten Platon'a göre *psykhe*'de bilgi (hakikat bilgisi, varlığın bilgisi) zaten vardır. Sorun nedir o zaman? Buradaki sorun, tam olarak insanın söz konusu bilginin hafızasında var olduğunun farkında olmayışıdır.

Bu bilginin kaynağı aslında Platon düşüncesinde şu şekilde izah edilebilir: İnsanın bir bedene doğmadan önceki halinde onun *psykhe*'si hakikat diyarında, hakikati seyretmiş ve onun bilgisine de vakıf olmuştur.³² Ancak doğar doğmaz işte söz konusu durumu unutmuş (*amnezi*) ve farkında değildir. Dolayısıyla bütün bir bilgi, bilmek, öğrenmek, *philosophia*, *paideia*'nın asıl amacının *anamnesis* olduğunu yani unutulmuşun giderilmesi bağlamında yeniden hatırlamaya yönelik olduğu ortaya çıkmaktadır. Farkında olmama ve unutma durumu, onun doğması olarak açıklanabilir. Başka bir ifade ile insanın doğmuş olması demek onun Mağarada bulunması demektir. Mağarada bulunması da yukarıda sözü edilen hakikat yurdundaki seyri ve onun bilgisini unutmuş olması anlamına gelmektedir. Tüm çabaların aslında işte o aslını yeniden hatırlamaya veya hatırlamasına yarayacak faaliyetlere yönelmesine matuf olması söz konusudur.

Bununla birlikte Mağarada bulunan herkesin *anamnesis* (yeniden hatırlama) itibarıyla kurtulabileceği sonucunun çıkarılmaması gerekmektedir. Çünkü *anamnesis*'e uygun olup

²⁹ Oğuz Haşlakoğlu, *Felsefede Felsefe Yazıları*, 78-79.

³⁰ Platon, *Devlet*, 262 (518d).

³¹ Platon, *Phaidon*, 107 (75e).

³² Platon, *Phaidros*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 57 (249c).

olmadığının tespit edilmesi için esasını oluşturur. Bu durum en iyi şekilde Platon'un *Menon* adlı diyalogunda ortaya konulmuştur. Diyalogda Atinalı aristokrat bir genç olan ve meşhur sofistlerden Protagoras'ın öğrencisi Menon sofistlerin etkisinde kalmış bir kişiyi temsil eder ve Sokrates ile Menon arasında geçen ilginç konuşmalara yer verilir. Menon, Sokrates'e erdem (bilginin) öğretilabilir bir şey olup olmadığını sorar.³³ Sokrates ise, erdem ne olduğunu bilmediği için, erdem hakkında bir şey söyleyemeyeceğini ve erdem bütününe ne olduğunu bilene de rastlamadığını ifade eder.³⁴ Bu şekilde Sokrates, Menon'u konuşturmaya çalışır ve Gorgias (duayen sofist)'tan öğrendiklerini de anlatmasını talep eder. Menon da erdem ne olduğunu ortaya koymaya çalışır. Erdemin türlerinden bahseder ve Menon şöyle cevap verir:

“...diğer erdem türlerini anlatmak da zor değildir. Her yaptığımız şey, yaşadığımız her an için, herkes adına bir erdem ya da erdemsizlik vardır” der.³⁵

Sokrates sürekli soru sormaktadır. Gorgias'ın erdemle ilgili görüşlerini anlatmasını yinelemektedir. Sonrasında Sokrates, erdem ile adalet ilişkisine dair soru sorar. Menon birçok erdemden bahseder. Sokrates tekrar soru sorar: “Tüm erdemlerde ortak olan şey nedir?”³⁶ Bir insan bile bile kötü şeyi ister mi? der. Devamında erdem ile iyinin ilişkisi hakkındaki düşüncelerini dile getirir. “Adaletin olduğu her yerde (şeyde) erdem vardır, olmadığı yerde ise kötülük ya da erdemsizlik vardır” der Sokrates.

Menon, erdemle ilgili görüşlerini anlatırken erdem parçalarından söz etmişti. Sokrates hemen: “Bir insan bütünü bilmeden parçasını tanıyabilir mi?” diye sorar. Menon da “tanıyamaz” der. Sokrates, Menon'a *elenkhos*(ἐλεγχος) yöntemini uygulamaktadır. Sokrates “bütünü bilmediğin şeyin parçası hakkında nasıl konuşabilirsin?” der. Menon ise bu konuşmadan sonra erdem ne olduğunu bilmediğini itiraf etmek zorunda kalır. Sokrates “erdem ile ilgili araştırmayı sürdürelim” der. Menon ise: “hakkında hiçbir şey bilmediğin şeyi nasıl araştırırsın?” diye soru sorarak aslında sofistlerin kullandığı eristik yöntemi kullanarak öğrenmenin imkânsızlığını ortaya koymaya çalışır. Sokrates de “bir insanın bildiği ve bilmediği şeyi öğrenmeye çalışmasının imkânsız olduğunu belirten hileli bir görüş ortaya koyduğunun farkında mısın? Bu insan bildiği şeyi bildiğinden dolayı araştırmaz, bilmediğini ise bilmediği için araştırmayacaktır” der.

Menon, içinde bulunduğu yani *amathia* durumunu farkında olmadığı için, öğrenmenin imkânsızlığını ortaya koyacak bir görüş belirtmektedir. Yani muhakeme yoluyla içinden çıkılması imkânsız bir önerme oluşturmaya çalışmaktadır.³⁷ Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri iki çeşit cehaletin fark edilmesidir. *Agnoia* ve *Amathia*. *Agnoia* bir tür bilgisizlik durumunu, *amathia* ise öğrenme (*mathesis*) imkânından mahrum kalmışlığı ifade eder. Dolayısıyla Menon'un düştüğü durum bir *amathia* halidir. Yani bilmediğini de bilmeme hali. Diğer cehalet türü olan *agnoia* durumu ise, bilmediğini bilme haline tekabül eder. İşte tam da burada Sokrates'in “bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir” görüşünün anlamı ortaya çıkmaktadır.

Sokrates, ruhun/ *psykhe*'nin ölümsüz olduğunu, dolayısıyla ruhun bir bedene doğmadan önceki halinde zaten hakikatin bilgisine vakıf olduğunu ve öğrenmenin bir “hatırlama

³³ Platon, *Menon*, çev. Özlem Bayoğlu (İstanbul Pinhan Yayınları, 2020), 11 (70a).

³⁴ Platon, *Menon*, 11 (71a).

³⁵ Platon, *Menon*, 15 (72a).

³⁶ Platon, *Menon*, 15 (72d).

³⁷ Oğuz Haşlakoğlu, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, 58.

(*anamnesis*)” olduğunu ifade eder. Buradan hareketle Platon’da o zaman *philosophia* faaliyeti “hafızanın açılması veya aktifleştirilmesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu da diyalogda Menon’un kölelerinden birini çağırıp köleye bazı sorular sorarak ortaya koymaya çalışır. Herhangi bir eğitime sahip olmayan bir köleye geometri problemini çözdürür.³⁸

Sokrates, Menon’a hitaben, kölenin önce bilmediğini, şimdi ise öğrenmeye başladığını ve bunun en açık kanıtının da “bilmediğini biliyormuş gibi göstermeyerek” ortaya koyduğunu söyler. Burada eğitim görmemiş köle çocuğun sofistler gibi bilmediği konuda biliyormuş gibi yapmadığını da ekler. Sokrates’e göre insanın bilmediğini bilmesi, bilmeye başlamasının zorunlu koşuludur. Başka bir ifade ile eğer insan cehaletini idrak etmeden *bilginin* ihtiyacını hissedemeyeceğini belirtmek istiyor.

Ayrıca Platon, *Theaitetos* diyalogunda ilginç bir görüş ortaya koyar. Platon, bu diyalogda da baş konuşmacı olarak Sokrates’i sahneye çıkarır. Sokrates muhatabında doğru fikirler oluşturmaya (doğurtmaya) veya doğaları *philosophia*’ya uygun gençlerde hakiki düşüncelerin doğmasına yönelik “ebelik” sanatından bahseder.³⁹ Hatta Sokrates kendisinin de bir ebe olduğunu ifade eder.⁴⁰ Diyalogda Sokrates ile *Theaitetos* isimli bir genç arasında geçen konuşmalara yer verilir. Platon *Theaitetos* diyalogunda aslında *anamnesis*’e (unutuluşun giderilmesine) gönderme yaparak, zaten insanın hafızasında saklı olan hakikatin/ hakikat bilgisinin tekrar gün yüzüne çıkması (doğması) bağlamında ebelikten bahsetmektedir. Bununla birlikte diyalogda *Teaitetos*, bilmediğini bilmeyen Menon’a karşılık, bilmediğini bilen konumundadır (*agnoia*); bu durum Platon düşüncesinde filozofta aranan asgari şartların başında gelen “öğrenmeye açık olma” durumuna işaret etmektedir.

Sonuç

Platon’un eğitim hakkındaki görüşlerinin, bizim bugün anladığımız eğitim anlayışından büyük oranda farklılık arz ettiğini söyleyebiliriz. Öyle anlaşılıyor ki Platon’da eğitim (*paideia*) kavramı, genel olarak anlaşılan öğrenciye “format” kazandırma bağlamında zihni biçimlendirmek anlamına gelmemektedir.

Felsefe faaliyeti ile eğitimin (*paideia*’nın) aynı faaliyet olduğunu veya iç içe düşünülmesini gerekli kılan Platon’un eğitim anlayışında ilginç farklılıklardan birisi de eğitilenin şahıs olmamasıdır. Başka bir deyişle, eğitilen sanılanın aksine⁴¹ şahıs değil *psykhe*’dir (nefistir). Çünkü şahıs, sonradan edinilen(kazanılan) bir kişiliğe tekabül etmektedir. Hâlbuki Platon’daki eğitim, sonradan kazanılan “şahsın/ kimliğin” eğitilmesi olmayıp burada söz konusu olan beşerî nefsin yani *psykhe*’nin dönüşüm esasında eğitilmesidir.

Platon’un bilgi (*episteme*) anlayışı hatırlama üzerine kurulduğu için, “hatırlanması gereken” de hafızada saklı olarak bulunmaktadır. Hafıza “uyku halinde” olduğundan tüm çabalar (eğitim, felsefe, bilmek, öğrenmek) *anamnesis*(yeniden-hatırlama) bağlamında uyandırılmalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, eğitilecek insanın durumunun eğitime elverişli olmasıdır; başka bir ifade ile eğitilme/öğrenme/*mathesis* imkanını haiz (*agnoia*) olmayı gerektirmesidir.

³⁸ Platon, *Menon*, 47-59 (82c-85c).

³⁹ Oğuz Haşlakoğlu, *Platon Düşüncesinde Tekhne*, 155.

⁴⁰ Platon, *Theaitetos*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 37-38 (150-151).

⁴¹ R. M. Hare, *Platon, Düşüncenin Ustaları*, çevirenler: Işık Şimşek, Bediz Yılmaz (İstanbul, Altın Kitaplar, 2002), 70-76.

Ayrıca eğitimi(*paideia*'yı) bir sanat (*tekhne*) olarak gören Platon'un eğitim anlayışında gerçekleşmesi beklenen en temel mesele beşerî nefsin (*anthropos psukhe*) hürleşmesidir. Buradaki hürleşme, nefsin (*psykhe'nin*) dönüşüm esnasında zincirleri kırmasıdır. Bu dönüşüm de “düşünerek” gerçekleştirilemeyeceği için epistemolojik bir konu olarak değil, ontolojik olarak anlaşılmalıy gereklidir. Buna ek olarak Platon, insanın kendi kendine hakikate ulaşmasını da mümkün görmemektedir. Buna göre hürleşme ancak bir bilge'nin (*sophos'un*, filozofu (*philosophos'u*) yönlendirmesiyle gerçekleşebilmektedir. O halde Platon'un eğitim görüşünün, “eğitmen” (*sophos*) merkezli bir anlayışa sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça | References

- Aytaç, Kemal. *Avrupa Eğitim Tarihi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018.
- Cevizci, Ahmet. "Akademi". *Felsefe Ansiklopedisi*. ed. Ahmet Cevizci. 1/175. İstanbul: Etik Yayınları, 2003.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 5. Basım, 2002.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Copleston, Frederick. *Felsefe Tarihi Platon*. çev. Aziz Yardımlı. İstanbul: İdea Yayınları, 2013.
- Cornford, Francis Macdonald. *Platon'un Bilgi Kuramı*. çev. Ahmet Cevizci. Ankara: Gündoğdu Yayınları, 1989.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Edge Akademi, 6. Basım, 2013.
- Hare, R. M. *Platon, Düşüncenin Ustaları*. Çevirenler: Işık Şimşek, Bediz Yılmaz. İstanbul. Altın Kitaplar, 2. Basım, 2002.
- Haşlakoğlu, Oğuz. *Platon Düşüncesinde Tekhne*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016.
- Haşlakoğlu, Oğuz. *Felsefeye Felsefe Yazıları*. Ankara: Hece Yayınları, 2021.
- Koç, Yalçın. *Anadolu Mayası*. Ankara: Cedit Neşriyat, 5. Basım, 2019.
- Plato. *Phaedo*. Trans. David Gallop. Oxford: Clarendon Press, 2002.
- Platon. *Devlet*. çev. Hüseyin Demirhan. Ankara: Palme Yayınları, 2007.
- Platon. *Symposion*. çev. Eyüp Çoraklı. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007.
- Platon. *Sofist*. çev. Cenap Karakaya. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- Platon. *Phaidon*. çev. Nazile Kalaycı. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.
- Platon. *Phaidros*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Platon. *Menon*. çev. Özlem Bayoğlu. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2020.
- Platon. *Theaitetos*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2014.